

تسهیلگران؛ کاتالیزورهای مشارکت

یادداشت

حسین نادیان

در فرایند آموزش، توانمندسازی و ترغیب ساکنان مناطق حاشیه‌نشین به مشارکت، «تسهیلگران» جایگاه ویژه‌ای دارند. گاهی اوقات سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی و غیردولتی که قصد اجرای پروژه‌های عمرانی، اجتماعی یا امنیتی گسترده‌ای را دارند ناگزیر از جلب رضایت، همکاری و حتی مشارکت فعالانه ساکنان منطقه هدف هستند. از آنجایی که زبان طراحان و مجریان این طرح‌ها برای مردم قابل درک نیست و توجیه آنان برای همکاری هم وقت و هم هزینه فراوانی می‌گیرد، ایجاد حلقه واسطی میان مجریان پروژه و مردم ضروری به نظر می‌رسد.

تسهیلگران محور اصلی این حلقه واسطه هستند، شناخت از معضلات منطقه و روحیات و ویژگی‌های ساکنان در کنار توانمندی‌های فردی (صبر و حوصله، مهارت ارتباط‌گیری، بیان جذاب، روابط عمومی بالا، قدرت اقناع و...) از ویژگی‌های ضروری این گروه‌هاست. ویژگی‌هایی که بخشی از آن به خصلت‌های شخصی باز می‌گردد و برخی دیگر از طریق آموزش‌های لازم کسب می‌شود. تسهیلگری ترجمه واژه (Facilitation) و به معنای «آسان کردن امور برای دیگران» است.

واژه تسهیلگر نخستین بار در اواخر دهه ۱۹۷۰ توسط «مایک روبسون» و «کرین بری» به کار رفت. آن‌ها که به دنبال استفاده از توانایی عاملیت انسانی در بهسازی محیط کار بودند، تسهیلگران را عاملان تغییر می‌دانستند که متناسب با سطوح مهارت خود برای توسعه و بهبود عملکرد افراد، گروه‌ها و

♦♦♦ ایجاد حس مسئولیت‌پذیری و ترغیب به مشارکت ساکنان

نکته مهم در اقدامات تسهیلگران ایجاد حس مسئولیت‌پذیری و ترغیب به مشارکت ساکنان بود و نه ایجاد انتظار برای این که دیگران مسائل را برای آن‌ها حل کنند. آن‌ها به مشارکت‌کنندگان توصیه کردند تا از طریق تشکل‌های بهداشتی و یا گروه‌های پس‌انداز خودشان را سازمان بدهند و سپس به NGO ها متصل شوند تا کمک دریافت کنند و به توسعه دست یابند.

نکته مهم دیگر توصیه‌های عملی و کاربردی با توجه به شرایط مکانی در این گونه کارگاه است. در این نمونه خاص، از آنجا که این سکونتگاه‌ها کثیف بودند، توالت‌ها شکسته و کودکان با خاک و زباله بازی می‌کردند «شست‌وشوی بهداشتی» اهمیت می‌یابد. در نتیجه تسهیل‌گران با توجه به نبود یا کمبود آب به راه‌حل شست‌وشو از طریق بطری فشار (Squeeze bottle) پرداختند که شستن بهداشتی دست‌ها با آب کم بود. از این‌رو در طرح‌های توانمندسازی و بهسازی، فعالیت افرادی که در متن محله نیستند و نگاه بالادستی به رخدادها دارند کافی نیست. درواقع مردمی که سوژه اصلی نوسازی هستند باید در امور مربوط به نوسازی مستقیم شرکت کنند. از این‌رو برگزاری کارگاه‌های آموزشی در محل که با جدیدترین روش‌های آموزشی ویژه بزرگسالان، مشارکت مردم را در برنامه‌ریزی و اجرای طرح‌ها برمی‌انگیزد، ضروری است. وظیفه تسهیلگر در چنین شرایطی این است که فعالیت‌ها را برای جلب مشارکت متصدیان مختلف و مردم تسهیل نماید و آن‌ها را مورد حمایت قرار دهد نه این که تعیین‌کننده مسیر فعالیت‌ها باشد.

♦♦♦ تسهیلگران محلی

محور دیگر، برگزیدن تسهیلگران محلی است. تسهیلگران محلی افرادی هستند که می‌خواهند به بهبود وضعیت محل خود کمک کنند. شناسایی و آموزش چهره‌های موجه و مقبول در هر محله که نمودهای رفتاری مناسب یک تسهیلگر را دارند گام اول است. نکته ظریف در این فرایند این است که تسهیلگر به هیچ‌وجه بین خود و هم‌محله‌ای‌های خود فاصله ایجاد نکند چرا که هرگونه بیگانه‌پنداری او از جانب ساکنان فرایند اجرای برنامه‌ها را با مشکل مواجه می‌کند. در این میان آموزش به تسهیلگران برون منطقه‌ای که از بیرون محل می‌آیند و می‌خواهند پروژه‌ای را در یک محله بیگانه آغاز کنند اهمیت وافر می‌یابد. آنچه برای آموزش این افراد مهم است با شکل قبلی متفاوت است. این بار نحوه ورود به محله و اعتمادسازی محور آموزش است. چرا که اگر این افراد روش‌ها را خوب نیاموخته باشند در همان بدو امر کارها را خراب می‌کنند

نمونه‌هایی از فعالیت تسهیلگران در توانمندسازی حاشیه‌نشینان

یادداشت

سمیه زمانی

♦♦♦ تسهیلگر یعنی فهماندن خطر به مردم

در پروژه «فرسایش طوفان: ارزیابی ریسک مشارکت برای سکونتگاه‌های غیردائمی» که توسط «دانشگاه کیپ‌تاون» آفریقای جنوبی درباره مشارکت در مناطق حاشیه‌نشین انجام شده، یکی از مهم‌ترین نکات برای مدیریت کاهش بلایا در این مناطق را نقش تسهیلگران عنوان می‌کند. از منظر تدوین‌کنندگان این طرح، «تسهیلگر حمایتی» یک کارشناس نیست، یعنی به جای این که تسهیلگران به آموزش دانش بپردازند، باید به شهروندان در فهم و مدیریت بهتر خطر کمک کنند. این امر با حمایت خارجی و نقش بازیگرانی نظیر گروه‌های دولتی و سازمان‌های غیردولتی رخ می‌دهد. تسهیلگران موفق باید اغلب قادر باشند تا اطلاعات اضافی مربوط را در جهت حمایت از این فرایند تهیه کنند.

♦♦♦ زنان به عنوان تسهیلگران

یک از نمونه‌های موفق فعالیت تسهیلگران، «کارگاه سلامتی و سیل در سکونتگاه‌های غیردائمی» است که در سال ۲۰۱۰ در دو سکونتگاه غیردائمی در فیلیپین برگزار شد. در این کارگاه تسهیلگران سعی داشتند تا میان ساکنان و کارشناسان حاضر در کارگاه پیوند برقرار کنند. به همین منظور دو تن از زنانی که ساکن همین محلات بودند به نمایندگی از شبکه بهداشت محلی به عنوان تسهیلگر این مسئولیت را به عهده گرفتند. آن‌ها در ابتدا تجارب پیشین خود در همکاری با نهادهای بهداشتی و عمرانی را برای حاضران در کارگاه بیان کردند.

تسهیلگر
به هیچ‌رو
بین خود و
هم‌محله‌ای‌های
خود فاصله ایجاد
نکند چرا که
هر گونه بیگانه
پنداری او از جانب
ساکنان فرایند
اجرای برنامه‌ها
را با مشکل
مواجه می‌کند